

کاربرد نظریه گشتالت در طراحی پوستر فضاهای شهری

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۳۱ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۳/۱۵

اعظم طبّاخان اصفهانی

کارشناس ارشد ارتباطات تصویری، گروه هنر، دانشگاه فرهنگیان، اصفهان، ایران. tabakhan784@gmail.com

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: گشتالت را علم روانشناسی شناخت فرم و شکل معنا می‌کنند که در نیمه اول قرن بیستم در آلمان ظهور کرد این نظریه بیان می‌کند که مغز انسان برای درک موضوعات پیچیده‌ای که از اجزای گوناگون تشکیل شده اند این روش را در پیش می‌گیرد که تمام اجزا را در قالب یک موضوع واحد جمع بندی کند و در ابتدا یک درک کلی از آن موضوع حاصل کند. این نظریه بر مبنای چگونگی سازمان دهی چشم بر تجارب بصری ارائه گردیده است که در زمینه‌های گوناگون از علم و فلسفه و هنر تاثیر داشته است. هدف اصلی از پژوهش حاضر، کاربرد نظریه گشتالت در طراحی پوستر فضاهای شهری می‌باشد.

روش پژوهش: در این تحقیق که به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است و اطلاعات آن به شیوه‌ی کتابخانه‌ای جمع آوری گردیده است و موضوع آن در حیطه‌ی تجربیات تخصصی و تحصیلات نویسنده مقاله می‌باشد، سه پوستر از هنرمند مسعود نجابتی که با موضوع مورد نظر در این پژوهش تناسب دارد انتخاب شد و اطلاعات نوشتاری و تصویری پوسترها بر اساس نظریه گشتالت مورد مطالعه قرار گرفت. مقاله حاضر که با هدف آشنایی و عملکرد هر یک از این اصول در هنر و بطور خاص در طراحی پوستر صورت پذیرفته است به این سوال پاسخ داده است که سازمان دهی نوشتار و تصویر بر اساس نظریه فوق در پوسترهای مورد نظر دارای چه خصوصیتی از لحاظ بصری می‌باشد.

یافته‌ها: قوانین ادراکی گشتالت در طراحی گرافیک این پوسترها کاربرد فراوانی دارد و این امر نشان دهنده این مطلب است که ذهن طراح در هنگام خلق اثر خود به طور خودکار و ناخودآگاه درگیر این قوانین ادراکی بوده است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که طراحان گرافیک پوسترهای نمونه موردی آگاهانه یا ناآگاهانه در طراحی و ترکیب بندی عناصر بصری پوستر (تصویر و نوشتار) هر یک از اصول سازماندهی قوانین ادراک دیداری گشتالت را به میزانی به کار برده اند.

نتیجه گیری: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد نحوه‌ی سازمان دهی نوشتار و تصویر در پوسترهای مورد بحث مطابق با چهار مورد از قوانین گشتالت شامل قانون مشابهت، قانون مجاورت، قانون اصل فرابوشاندگی، قانون اصل تداوم، قانون اصل یکپارچگی، قانون اصل سرنوشت مشترک قابل مطالعه و ارزیابی است که با بکارگیری این اصول فرآیند ادراک بصری شکل می‌گیرد.

واژگان کلیدی: گشتالت، پوستر، طراحی، گرافیک، طراحی گرافیک

مقدمه

عرضه کند. تناسب آثار طراحی پوسترهای او با موضوع مقاله حاضر از میان تعداد فراوان پوسترهای معاصر از هنرمندان دیگر برای مطالعه انتخاب شده است.

مروری بر پیشینه

در ایران تحقیقات اندکی در زمینه‌ی کاربرد نظریه گشتالت در گرافیک شده است. نمونه‌هایی از این دسته مطالعات را می‌توان در برخی مطالعات دانشجویان و اساتید هنرهای تجسمی (گرافیک) به دستاوردهایی در این حوزه مطالعاتی اشاره کرد. کامران افشار مهاجر و هاجر نمین سلمی (۱۳۸۸) در کاربرد نظریه ادراک دیداری گشتالت در صفحه آرای کتاب‌های درسی عملکرد هر یک از قوانین ادراکی گشتالت را در صفحه آرای کتاب درسی بیان می‌کند. لوهه، سه اصل شکل و زمینه مرتبه بندی و گشتالت را برای طراحی کتاب‌های درسی پیشنهاد می‌کند و سه نوع گروه بندی در متن کتاب‌های درسی براساس قوانین مشابهت- مجاورت توضیح داده می‌شود که هر یک در صفحه آرای کتاب‌های درسی چه تأثیراتی می‌تواند داشته باشند.

جاوید رضانی و مریم روشنفکر (۱۳۹۱) در کتاب خود (چرا؟ چگونه؟ طراحی گرافیک با رویکرد گشتالتی) به نقش قوانین ادراکی گشتالت در آموزش طراحی گرافیک می‌پردازند و از ارتباط فنون بصری (دو گانه‌هایی چون تیرگی- روشنی و...) و نظریه گشتالت اشاره دارند. نویسندگان در صفحه ۱۳ کتاب براساس بیانات پرفسور زاندر اشاره می‌کنند که طراح سه مرحله اساسی را در ذهن خود تجربه می‌کند (۱- از نشان دادن پاسخ‌های ساده و حل مسأله ۲- سرگردانی و عدم دستیابی به نتیجه ۳- بصیرت یافتن به نقش اجزاء در ایجاد کل و حل مسأله با بر زبان آوردن کلمه (آه!) - مرحله معنادار شدن) در نهایت مناسب‌ترین راه را برای برقراری یکپارچگی میان عناصر مذکور می‌یابد سپس گشتالتی که او خلق می‌کند دیگر یک اثر گرافیکی مثل پوستر- کارت ویزیت و... است پس بنا بر آنچه گفته شد او ناگزیر است راه و روش و منطق خاصی را در مسیر رسیدن خود به طرح نهایی در نظر بگیرد بنابراین روانشناسی گشتالت راه‌های رسیدن به ارتباط بی‌واسطه را نشان می‌دهد.

خانم مهرناز موسوی در مقاله ایی با عنوان «تحلیل فرمال فضای شهری و پایه‌های فلسفی آن در صفحات ۲۷ تا ۳۴» عنوان می‌کند که جایگاه اصلی ارزش زیبایی شناختی را عناصر فرمال و مرتبط با هم می‌سازد و ویژگی‌های فرمی تنها وقتی در تقابل یا تعامل با یکدیگر

طراحی پوستر جز سخت‌ترین و پیچیده‌ترین شاخه‌ی هنر گرافیک می‌باشد زیرا طراح باید بتواند نگرش مخاطب را به معنایی نظام مند و درونی پوستر متوجه کند و به واسطه‌ی آفرینش یک پیام کلی در خدمت یک هدف مشخص انجام وظیفه کند با توجه به مسئله‌ی ذکر شده بکارگیری شیوه‌های خاص و ارائه راهکارهایی مبتنی بر قواعد علمی در فرآیند طراحی پوستر وضعیت ذکر شده را بهبود می‌بخشد به همین دلیل در پژوهش حاضر و در پوسترهای مورد نظر که متناسب با موضوع مقاله انتخاب شده اند میزان بکارگیری قوانین گشتالت^۱ در طراحی این پوسترها مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرند.

تئوری گشتالت به عنوان تئوری ادراک یاد میشود که با مطرح کردن برخی از ویژگیهای ادراک بصری توانست ثابت کند ادراک چیزی است فراتر از مجموعه‌ی احساسات مستقل در حقیقت این جنبش به این نکته اشاره دارد که کل چیزی غیر از مجموعه اجزا آن چیز است. به وجود آوردن گشتالت یعنی اثر بی شکلی را بر اساس اصول منطقی و با ساختاری با قاعده بصورت یکپارچه و متحد در آوردن و این روند یک عمل خلاقانه است. این تحقیق در صدد پاسخ به این پرسش خواهد آمد که آیا می‌توان بر اساس قوانین گشتالت طراحی پوسترهای معاصر را مورد مطالعه قرار داد و چنانچه پاسخ مثبت است چگونه می‌توان این ویژگیها را به لحاظ بصری در این زمینه استخراج نمود؟ طبیعی است به تبع این سوال هدف ما در این پژوهش برقراری ارتباط بین جنبه‌های کاربردی نظریه‌ی گشتالت و هنر و بطور خاص در عرصه‌ی طراحی پوستر می‌باشد. از آنجائیکه نظریه‌ی گشتالت در ارتباط با ادراک بصری می‌باشد انتظار می‌رود بتوان با بکارگیری اصول و قوانین این نظریه پوسترهای معاصر را مورد واکاوی قرار داد و ویژگیهای بصری آنان را از لحاظ نوشتار و تصویر مورد مطالعه قرار داد بدین منظور در پژوهش حاضر سه اثر طراحی پوستر از هنرمند مسعود نجابتی مورد بررسی قرار می‌گیرد زیرا در میان هنرمندان معاصر در بطن آثار نجابتی میتوان صیقل خوردگی روحی را که تاثیر خود را در آثار او به جا گذاشته مشاهده کرد و دوری او از مرکزیت هنری (شهر تهران) باعث شده تا جنبه‌های ناخالص بر آثار او تاثیر نگذارد و مسیر خلاقیت هنری اش را به دور از جنجال- های این حوزه طی کرده و توانایی خود را به دور از حاشیه‌های مسائل گرافیک ایران به شیوه‌ای متمایز

قرار می‌گیرند واجد اهمیت می‌شوند و در خدمت کلیت فضا قرار می‌گیرند. آقای اردشیر حکیمی در مقاله‌ای تحت عنوان «کاربرد تئوری گشتالت در طراحی صنعتی» می‌گوید: تأثیرات گشتالت یک تولید صنعتی به وسیله نوع سبک گشتالت آن به وجود می‌آید که براساس ترکیبی که دارا می‌باشد بر روی استفاده گر تأثیر می‌گذارد تأثیر فوق سبب بروز حالاتی در مشاهده کننده یا استفاده گر، تولید می‌شود به طوری که با توجه به تأثیر می‌تواند تولید را رد یا قبول نموده و یا نسبت به آن بی تفاوت باشد. خانم شیوا زارع در کتاب اصول هنرهای گرافیک نقش نظریه گشتالت را در طراحی هنرهای گرافیک بیان می‌کند و نظریه گشتالت را بر مبنای چگونگی سازمان دهی چشم بر تجارب بصری ارائه می‌کند و گشتالت را علم روان شناسی شناخت فرم و شکل معنا می‌کند.

آقای محمدحسین نیرومند در کتاب مدیریت چشم مخاطب (صفحه ۳۸) به روان شناسی گشتالت در خصوص سازماندهی نشانه‌های تصویری اشاره می‌کند. او اینگونه بیان می‌کند که این شاخه از روان شناسی این موضوع را بازبینی می‌کند که ما چگونه فرم بصری را با سامان دهی اجزای آن در یک کل با معنی درک کنیم. آقای طاهرزاده در مقاله‌ای تحت عنوان «کاربرد نظریه ادراک دیداری گشتالت در هنر و طراحی» گفته است همه ادراک‌های ما دارای گشتالت است اما اجزای سازنده آنها فاقد این خصوصیات می‌باشند. برای مثال فرد خطی را که از اجتماع تعدادی نقطه به وجود آمده است می‌بیند و نه تک تک نقطه‌ها را و مشابه آن اینکه آدمی با گوش دادن به یک ملودی نتهای تشکیل دهنده آن را بصورت انتزاعی نمی‌شود بلکه کلیت ملودی را ادراک می‌کند و اشاره‌ای دیگر به ساخت چرخ که از ۲۰ اسپوک (میله) ساخته شده می‌کند که فضای بین میله‌ها است که شکل کلی چرخ را می‌سازد.

سحر اتحاد محکم و یاسر سبحانی فر، افسانه ناظری و سالار فرامرزی، نویسندگان مقاله‌ای با عنوان «کاربرد قوانین گشتالت در طراحی گرافیک بیلبردهای تبلیغاتی (نمونه موردی بیلبردهای تجاری تهران، ۱۳۹۴)» که در شماره نهم نشریه آینه خیال در سال ۱۳۸۷ به چاپ رسیده است اذعان دارند که بکارگیری آگاهانه از قوانین ادراکی گشتالت که ورتهایمر^۲ براساس ادراک بصری انسان ارائه می‌کند می‌تواند در طراحی گرافیک تصویر و نوشتار بیلبردهای تبلیغاتی پایه و اساس سازماندهی

طراحی بر مبنای ادراک مخاطب به حساب آید. غلامی رستم و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای تحت عنوان (گشتالت در طراحی پلان باغ ایرانی) اینگونه بیان می‌کنند: در این مقاله ابتدا نظریه گشتالت و رابطه آن با مفاهیم معماری منظر و سپس ظرفیت‌های آن را در تجلیل باغ سازی ایرانی مورد مطالعه قرار دادند. در تمام موارد ذکر شده نظریه گشتالت در بستر خاصی از هنر گرافیک در قالب یک تحقیق تالیفی بکار گرفته نشده و بیشتر به مبانی نظری و شرح قوانین پرداخته شده است.

مبانی نظری

۱- نظریه گشتالت

«پدیده گشتالت اولین بار در سال ۱۹۱۰، در ذهن ماکس ورتایمر روان شناس چک تبار شکوفا شد وی آزمایشات بصری خود را به کمک دو نفر از استادان جوان دانشگاه فرانکفورت، کورت کوفکا^۳ و لفانگ کوهلر^۴ ادامه داد این سه تن مثلث بنیان گذاران روان شناسی گشتالت را تشکیل می‌دهند هر چند این پدیده‌ها سال‌ها مورد توجه بود و موجب اختراع سینما شد اما اهمیت موضوع در توصیفی بود که ورتایمر ارائه کرد او دریافت که «گشتالت یا کل تجربه درک شده، دارای خاصیتی است مثلاً حرکت که در اجزای آن وجود ندارد» (زارع، ۱۳۹۴: ۸).

«ورتایمر: پیش‌تاز نظریه پردازان گشتالت و رهبر هوشمند این حرکت به شمار می‌آید مهم ترین سهم نظریه گشتالت در روانشناسی، ارائه اصول سازمانی ادراک بود که در سال ۱۹۲۳ ورتایمر جمع بندی و تدوین کرد مطابق این اصول شخص اشیاء را به گونه‌ای بی واسطه و وحدت یافته و به همان شکلی که حرکت ادراک می‌شود یعنی به عنوان یک واحد ادراک می‌کند بنابراین ادراک اشیاء مجموعه‌ای از احساس‌های مجزا نیست به نظر ورتایمر، در ادراک به محض دیدن یا شنیدن شکل‌ها، صداها یا الگوهای مختلف، سازماندهی رخ می‌دهد. بخش‌های میدان ادراکی به یکدیگر همبسته شده، گروه‌های خاصی را به وجود می‌آورند که با هم متحدند و ساختاری را تشکیل می‌دهند که از زمینه خود قابل تشخیص هستند به عبارت دیگر هرگاه موجود زنده از روی قصد و نیت به محیط خود به جستجو بپردازد به طور همزمان سازماندهی ادراک نیز رخ می‌دهد. پیش از ورتایمر برخی از مکاتب روانشناسی تجربه حرکت را به

به معنی ادراک نظریه‌ها و دیدن کل موقعیت است و زمانی حاصل می‌شود که شخص در واقع (با به طور نمادی) کاری انجام دهد یا از آنچه رخ می‌دهد آگاه باشد از این رو ملاک تشخیص رفتار بینشی از رفتارهایی که فاقد چنین خصوصیتی هستند ظهور یک راه حل کامل با ارجاع به کل میدان است در شرایط آزمایشگاهی، رسیدن به حل مسأله هنگامی بینش است که آزمایشگر راه حل را انتخاب نکند و بر آزمودنی تحمیل نسازد بینش بر فرآیندی ناظر است که طی آن حل مسأله به طور مستقیم در ارتباط با طبیعت موقعیت مورد نظر باشد به همین دلیل کوهلر راه حلی را که آزمودنی‌های هارلو^۵ به آن دست یافته بینش نمی‌دانست زیرا در آزمایش‌های او حل مسأله عبارت بود از انتخاب مواد فرد (در مقابل جفت) در بین گروهی از اشیاء به نظر کوهلر در این آزمایش، آزمایشگر انتخاب مواد فرد را به آزمودنی تحمیل کرده بود از دیدگاه کوهلر حل مسأله ممکن است به روش‌های مختلفی انجام گیرد که هیچ کدام از آن روش‌ها بینش نباشد زیرا بینش ویژگی خاصی دارد که می‌توان آن را درک یا احساس روابط موجود در کل موقعیت خواند این درک و احساس همراه با درک معنا همان موقعیت است لازم به توضیح است که بینش به معنی آگاهی یا هوشیاری فرد یا توانایی او در توضیح کلامی آن‌ها نیست بلکه به معنای دریافت یا ادراک فرد از یک الگو در موقعیت زندگی است ممکن است فرد تنها در خلال تجربه یک مورد به بینش دست یابد و این بینش هیچ گاه در موقعیت‌های دیگر استفاده نگردد اما مراد از بینش‌های ارزشمند آن دسته از بینش‌هاست که در موارد متعدد به موقعیت‌های جدید انتقال و تعمیم یافته، عملکرد آنها تأیید شود چنین بینشی ناظر است بر معنی یا بصیرتی که در موقعیت‌های متعدد که لزوماً همانند نیستند به کار می‌رود یادگیری و انتقال آن چیزی جز همین انتقال و تعمیم بینش‌ها نیست کوهلر برای اثبات و حل مسأله بینش از طریق آن آزمایش‌هایی با شمشیر انجام داد و جمع بندی نتایج به دست آمده در کتابی به نام ذهنیت میمون‌ها انتشار داد» (شکرشکن و همراهان، ۱۳۹۳: ۳۱۱ - ۳۱۰).

«کافکا: پرکارترین عضو گروه روانشناسان گشتالت بود او در سال ۱۹۳۲ همراه با گروهی از محققان درباره مردم آسیای مرکزی مطالعه کرد و آنگاه خود به پژوهش در مورد اصول روانشناسی گشتالت روی آورد نتایج این پژوهش‌ها در سال ۱۹۳۵ منتشر شد. کافکا علاوه بر تلاش برای توضیح و تبیین نظریه گشتالت به ارائه

عنوان جمع پی در پی و زنجیره‌ای احساس‌های یک وضعیت که هرکدام به یک تحریک موضعی منطبقند، توصیف می‌کردند ورتایمر این تفکر را نادرست خواند و مدعی شد که اثرات دو محرک با هم ترکیب شده، برآیند نوین و متحدی را ایجاد می‌کنند و از این رو حرکت درک شده را نمی‌توان به احساس‌های ثابت متوالی تقسیم کرد او در پی اثبات این ادعا بود که گشتالت به ارائه نظریه‌ای مبتنی بر گروه بندی یا تشکل واحدها در ادراک موفق شد که می‌توان آن را اصول سازمانی ادراک نامید. این نظریه مدعی است که وقتی با محرک‌های متعددی رو به رو شویم قاعدتاً تعدادی اشیاء جداگانه را تجربه نمی‌کنیم بلکه برعکس کل «های بزرگتری که از هم جدا و در عین حال به هم مرتبطند به تجربه در می‌آید ترکیب و تقسیم بندی «این «کل»ها از اصول معینی پیروی می‌کند.» (شکرشکن و همراهان، ۱۳۹۳: ۳۰۲ - ۳۰۱)

«به طوری که مهم ترین آن‌ها که در تجزیه و تحلیل آثار هنری به کار می‌روند عبارتند از اصل مشابهت اصل مجاورت - اصل تداوم - اصل یکپارچگی - روابط شکل و زمینه - اصل سرنوشت مشترک و اصل است» (زارع- ۱۳۹۴: ۱۱).

«ورتایمر گفت: «ادراک ما کیفیتی گشتالتی دارند (کلیت تمامیت و انتقال پذیری) اما اجزای سازنده آن‌ها فاقد این خصوصیت هستند مثلاً آدمی با گوش دادن به یک ملودی نت‌های سازنده آن را به شکل انتزاعی نمی‌شوند بلکه کلیت ملودی را ادراک می‌کند» او در مقاله‌ای درباره کیفیت گشتالت) که در ۱۸۹۰ منتشر کرد دو خاصیت کلی را برای گشتالت نام برد یکی، «کل چیزی بیش از مجموعه اجزایش است» و دیگری، «گشتالت کیفیت انتقال پذیری دارد» از نظر ورتایمر تفکر خلاق حاوی فهم و اصول است نه حفظ کردن حقایق یا استفاده از منطق صوری مکتب گشتالت بر آن است که در تفکر خلاق تقویت همان رضایت خاطر است که به فرد دست می‌دهد نه یک انگیزه خارجی» (شاپوریان، ۱۳۸۶: ۱۷۴).

«کوهلر: جوانترین عضو گروه سه نفری و سخنگوی حرکت گشتالت و معروف ترین آن‌ها بود از نظر روانشناسی گشتالت، شخص در نتیجه کنش متقابل انسان و محیط می‌تواند روابط موجود در واقعیت‌های بیرونی را درک کند این امر به عنوان یک کل که روابط ادراک شده از نظر روانشناسی گشتالت یکی از ویژگی‌های آن است بینش نام دارد توسعه و تحول بینش

نظریه‌ای نیز درباره حافظه پرداخت که با عنوان (نظریه اثر) اشتها یافت او این نظریه را براساس سه پیش فرض عمده گشتالت به شرح زیر بنا نهاد: ۱- داده‌ها و اطلاعات، ساختارهای مشخصی دارند ۲- الگوهای محرک در ساختارهای ویژه‌ای به یکدیگر همبسته اند ۳- کنش‌های مغز با ساختارهای تجربه همخوانی دارند. کافکا در تبیین این نظریه می‌گوید: هر رویداد بر رویداد دیگری که در فاصله زمانی مشخص به دنبال آن رخ می‌دهد اثر می‌کند این اثر مستقیم نیست بلکه از طریق آن دسته از تأثیراتی انجام می‌شود که در حلقه فرد باقی مانده است. کافکا به این فرآیند یعنی اثر رویدادهای مقدم بر رویدادهای مؤخر اصطلاحاً (فرآیند اثر) می‌گوید این اثرها کیفیتی دارند که ناشی از ارتباط متقابل آن هاست. لذا هرگونه تلاشی در جهت تجزیه کلیت آن به عناصر تشکیل دهنده اش موجب از بین رفتن آن کیفیت می‌شود» (شکرشکن و همراهان، ۱۳۹۳: ۳۱۵ - ۳۱۴).

۲- قوانین گشتالت در عرصه هنر

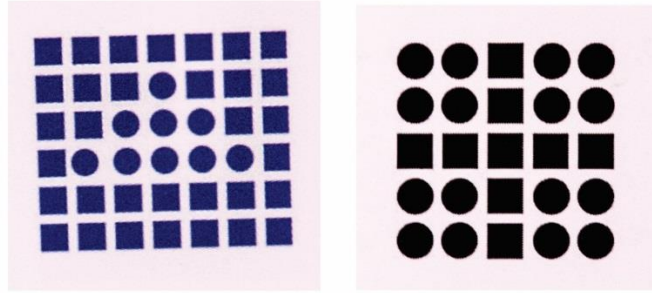
حدود یک دهه پس از ظهور روان شناسی گشتالت، اصول آن در زمینه ادراک بصری مورد توجه هنرمندان قرار گرفت در آن زمان مرکز توسعه هنری در آلمان مدرسه باهاوس در وایمار بود که هنرمندان و طراحان بزرگ اوایل سده بیستم را در خود گرد آورده بود پل کله، واسیلی کاندینسکی و جوزف آلبرز، آشکارا از نتایج این تحقیقات در نوشته‌ها و نقاشی‌هایشان بهره گرفتند در نفوذ نظریه گشتالت در هنر مقاله ورتایمر با عنوان نظریه << فرم >> که در سال ۱۹۲۳ ارائه شد تاثیر فزاینده ای داشت. این مقاله با نام مستعار << رساله نقطه >> مطرح شد؛ چرا که با نقش مایه‌های انتزاعی نقاط و خطوط تصویر پردازی شده بود. بعدها با حضور روانشناسان گشتالت در مدرسه باهاوس و سخنرانی‌های آنها تاثیر این یافته نو ظهور علمی هنری عمیق تر شد (رضا زاده، ۱۳۸۷: ۳۲). از نظر گشتالت گرایان مهمترین اصولی که بر اساس آن‌ها طرح‌های سازمان ادراکی به وجود آمده اند عبارتند از: قانون مشابهت، قانون مجاورت، قانون تداوم، قانون یکپارچگی و قانون روابط شکل و زمینه، قانون اصل سرنوشت مشترک، قانون اصل فراپوشاندگی که همه تحت نفوذ قانون پراگناس (کمال پذیری) قرار دارند که هسته اصلی نظریه گشتالت را تشکیل می‌دهند (شاپوریان، ۱۳۸۶: ۹۴).

پوستریک رسانه مؤثر در یک کمپین تبلیغاتی است که هدف از طراحی آن برقراری ارتباط بصری و اثر بخشی بر ذهن مخاطب است نظریه گشتالت با عطف به نحوه فرآیند ادراک دیداری اثر هنری به صورت کلیتی یکپارچه اصول و قوانینی را برای سازماندهی ادراک دیداری بیان می‌کند که توسط نظریه پردازان هنر بسط و گسترش داده شده است به طوری که مهم ترین آن‌ها در طراحی، تحلیل و خلق آثار هنری به کار می‌روند در طراحی نشانه‌های تصویری و نوشتاری و طراحی پوستر نیز نمونه‌های زیادی از قوانین ادراکی گشتالت را می‌توان دید که احتمال می‌رود هنرمند به طور ناخودآگاه در آفرینش اثرش هفت قانون سازماندهی ادراکی گشتالت را اعمال می‌کند. در این راستا با هدف مطالعه ویژگی‌ها و کیفیات بصری، نحوه و چگونگی کاربرد قوانین ادراک دیداری گشتالت در طراحی گرافیک پوسترهای این هنرمند که به چه میزان در نوشته‌ها گرافیکی این قوانین به کار رفته است مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در این بخش از پژوهش به منظور تحلیل نمونه‌های موردی از روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از قوانین گشتالت بهره گیری شد روش تحلیل آزمون نظریه است که بر ۳ اثر از هنرمند مسعود نجابتی صورت پذیرفت. یافته‌های مبین آن است که در تصاویر و نوشته‌های پوسترها به ترتیب براساس فراوانی به دست آمده بدین قرار است: قانون مشابهت، قانون مجاورت، قانون اصل فراپوشاندگی، قانون اصل تداوم، قانون یکپارچگی (قانون تکمیل)، قانون اصل سرنوشت مشترک.

۳- شرح قوانین گشتالت

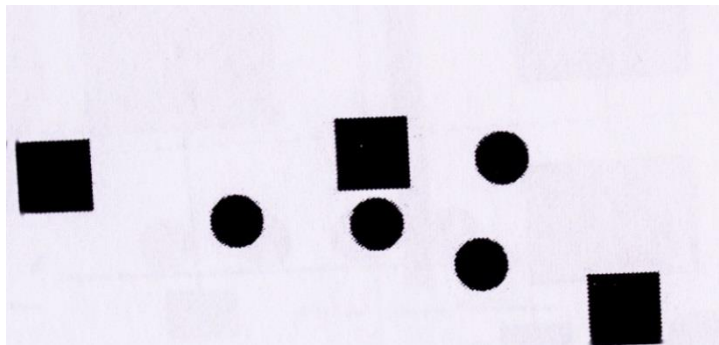
۳-۱- قانون اصل مشابهت: (مشابهت در شکل، رنگ، اندازه) «یکی از مهم ترین مراحل اولیه در پردازش اطلاعات تصویری، گروه‌بندی آن هاست هنگامی که تعدادی از شکل‌ها با هم شباهت داشته باشند یک گروه را می‌سازند و به صورت یک گروه ادراک می‌شوند تا شناخت آن‌ها آسانتر و درک آن ساده تر شود. ضمن آنکه گروه بندی شکل‌ها به دسته‌ها و گروه‌های کوچکتر سرعت جستجو را افزایش می‌دهد از سویی دیگر شکل‌های مشابه همدیگر را جذب می‌کنند منظور از شباهت همه ویژگی‌های مشترک شامل: رنگ، شکل، اندازه شکل و بافت شکل است گفتنی است که رنگ‌ها قدرت گروه بندی بیشتری نسبت به شکل‌ها دارند» (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۲).

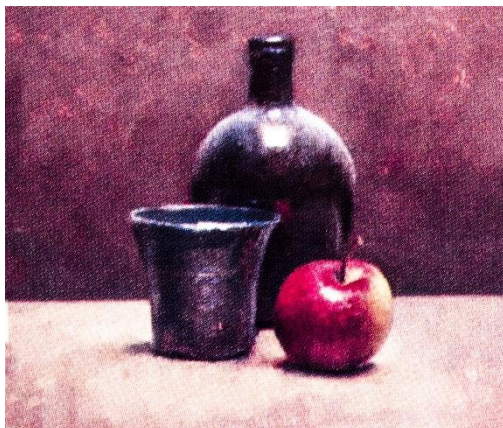
تصویر ۱: مشابهت در شکل
منبع: (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۲)

تصویر ۲: مشابهت در اندازه و شکل
منبع: (زارع، ۱۳۹۴: ۱۳)

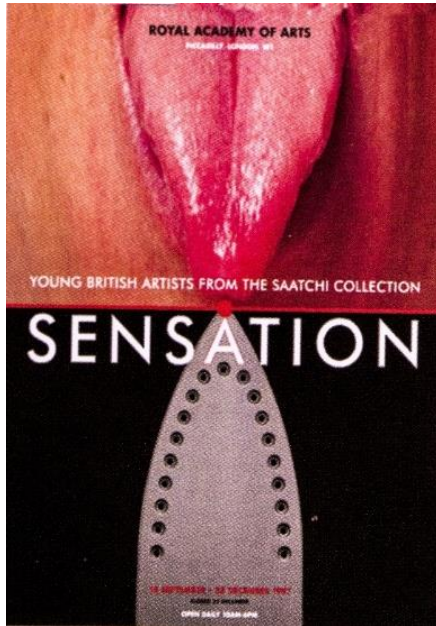

تصویر ۳: مشابهت در رنگ
منبع: (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۲)

تصویر ۴: قانون مجاورت تصویر منبع: (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۲)

«شکل هایی که در نزدیکی هم قرار دارند یکدیگر را جذب می کنند دقت مغز به شکل هایی که در نزدیکی هم هستند بیشتر از شکل هایی است که از هم فاصله دارند از این رو شکل های نزدیک به هم تمایل دارند تا در یک گروه به نظر آیند شکل ها باید چنان کنار هم قرار گیرند که با یکدیگر یکی شوند. هنگامی که شکل های متکثر کنار هم قرار می گیرند یک کلیت واحد را ایجاد می کنند در این صورت این پیکره، معنایی متفاوت از اجزای خود خواهد داشت در روان شناسی گشتالت این قانون را اصل مجاورت می نامند این اصل قبل از مشابهت در گروه بندی شکل ها نقش دارد» (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۴).

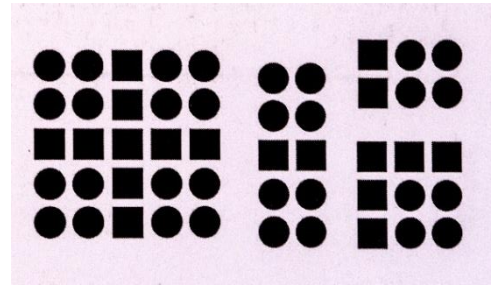

تصویر ۷: همجواری مبتنی بر اصل مجاورت تابوت به کیف دستی تشبیه شده است تابوت نماد مرگ است مرگ حضور لاشخور را روی تابوت منطقی کرده است منبع: (نیرومند، ۱۳۸۹: ۵۷)

۳-۳- اصل تداوم یا اصل پیوستگی (تداوم خوب)

پر تحرک

«ایجاد حرکت در تصویر یا یک عنصر ساکن جزء عناصر اولیه هنرهای تصویری و کاربردی است. در یک اثر، خواه مجسمه و خواه پوستر، حتی یک لیوان استفاده از فن تحرک می‌تواند باعث ایجاد تنوع و جریان شود. ایجاد تحرک خواه ناخواه پویایی و به تبع آن عدم ایستایی را دربر دارد. تحرک می‌تواند در کنار تعادل قرار گیرد. چون یک اثر پر تحرک نیز برای القای احساس امنیت در مخاطب باید تابع برقراری تعادل در روابط عناصر باشد به هر ترتیب وقتی رابطه پیوستگی (تداوم) بین عناصر طرح تابع طرحی پویا باشد چشم بیننده متناوبا در اثر به حرکت می‌افتد بنابراین حسی از نشاط و جریان ادراک خواهد شد. در مقابل وقتی خطوط افقی، انواع تقارن، اشکال ایستا و جهت‌های عمودی بر طرح غلبه می‌کنند خواه ناخواه گشتالت طرح به سمت سکون و آرامش میل می‌کند. فراموش نکنیم پدیده حرکت فای و تحرک اشیا دو منظر چشم اصلی ترین محرک بررسی فضای گشتالت تصویری در نگاه ورتایمر بود و حرکت از اصلی ترین عناصر تشکیل دهنده اثر هنری است اما زمانی که به عنصر اصلی طرح تبدیل می‌شود در مسیر

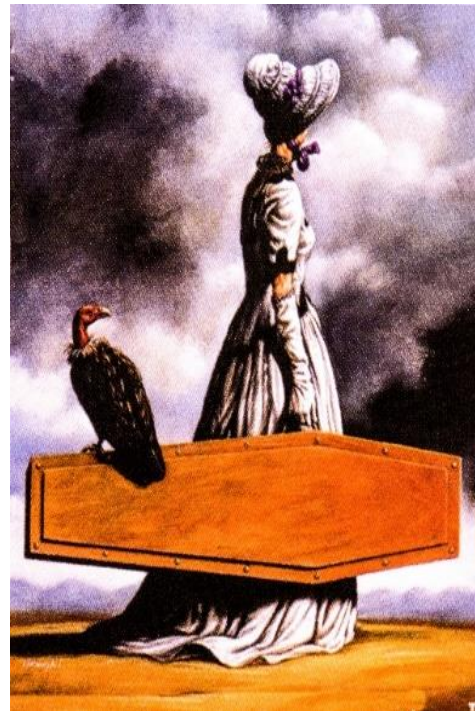
تصویر ۵: مجاورت شکل‌ها منبع: (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۲)

۳-۲- همجواری

همجواری در دو حالت صورت می‌گیرد (نیرومند، ۱۳۸۹: ۵۴):

الف) همجواری مبتنی بر شباهت بصری: در چنین حالتی جذب میان دو نشانه مبتنی بر شباهت ظاهری بین آن دو انجام می‌پذیرد.

ب) همجواری برحسب قانون کلی مجاورت انجام می‌گیرد در این صورت عامل مشترک همان مفهوم مجاور خواهد بود.

تصویر ۶: هم جواری مبتنی بر اصل مشابهت شباهت موجود بین زبان و اتو نوعی چیدمان تصویری است و احساس ترس از سوختگی را در مخاطب القاء می‌کند. منبع: (نیرومند، ۱۳۸۹: ۵۶).

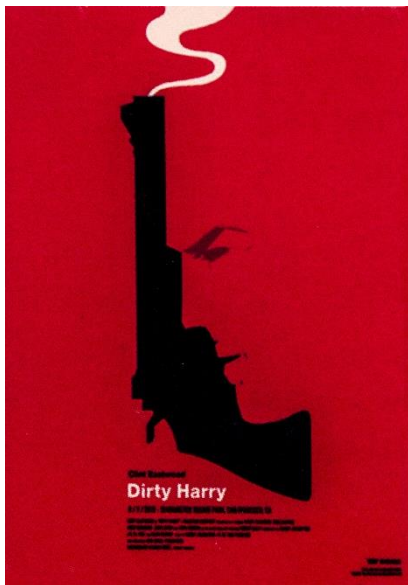
گشتالت‌های کوچکتر را می‌پوشانند این اصل بیانگر این است که یک ساختار بصری در مجموع ممکن است از چندین گشتالت کوچک تشکیل شده باشد که زیر مجموعه‌هایی برای گشتالت‌های بزرگتر محسوب شوند» (زارع، ۱۳۹۴: ۱۶).

۵-۳- روابط نقش و زمینه

«نقش یا شکل و زمینه از اصول مهم سازمان دهی ادراک محسوب می‌شوند. وقتی تصویری را می‌بینیم معمولاً شکل‌های اصلی نقش و گستره‌ای که شکل بر آن دیده می‌شود زمینه نام دارد. آنچه که هنگام دیدن به عنوان موضوع اصلی روی آن تمرکز می‌کنیم شکل و آنچه که در پیرامون شکل قرار دارد زمینه نام دارد. محل تلاقی شکل با خطوط کناره نما می‌گویند.»

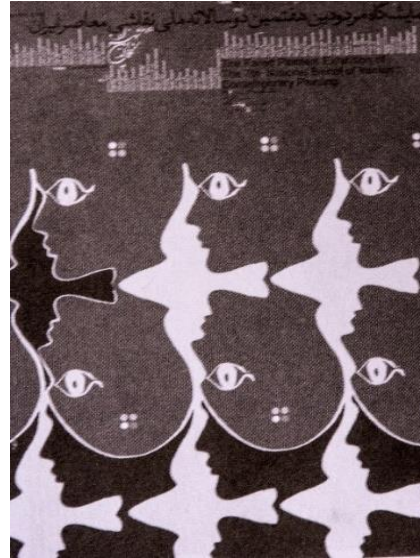
ویژگی‌های شکل و زمینه به شرح زیر است:

«شکل معنی دارتر و قابل یادآوری است. شکل بارزتر و برجسته تر ادراک می‌شود و زمینه فاقد شکل خاصی است. تعداد شکل‌های مورد توجه بیننده عمدتاً محدود است. شکل‌های یکپارچه به عنوان نقش دیده می‌شوند. جهت عمودی و افقی نسبت به سایر جهت‌ها شکل دیده می‌شوند. سطوح متقارن معمولاً به صورت شکل دیده می‌شوند محرک‌ها با سطوح نسبتاً کوچکتر بصورت شکل دیده می‌شوند. خطوط کناره نما شکل را از زمینه متمایز می‌سازد. این خطوط به شکل تعلق دارند. در مبانی هنرهای تجسمی به شکل فضای مثبت و به زمینه فضای منفی می‌گویند.» (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۰).

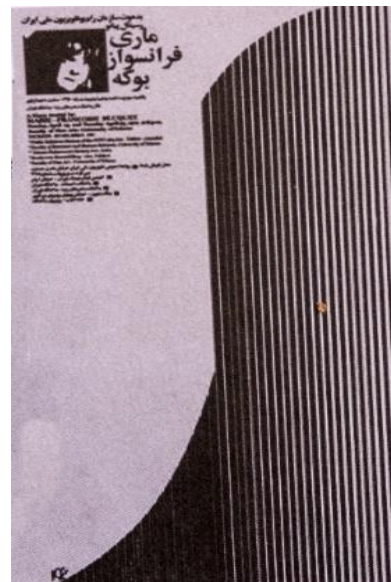
تصویر ۱۰: طراحی پوستر با قانون نقش و زمینه
منبع: (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۱)

خود از گشتالت اولیه به سوی گشتالت غایی از یک نقطه آغاز و متکثر می‌شود. در اینجا است که تمایز بین حرکت چشم و حرکت فرم مطرح می‌شود و این که چگونه غنای فضای منفی به ایجاد تداوم این حرکت کمک می‌کند» (رمضانی و روشن فکر، ۱۳۹۱: ۹۳ - ۹۱).

تصویر ۸: پر تحرک

منبع (رمضانی و روشن، ۱۳۹۱: ۹۱)

تصویر ۹: آرام

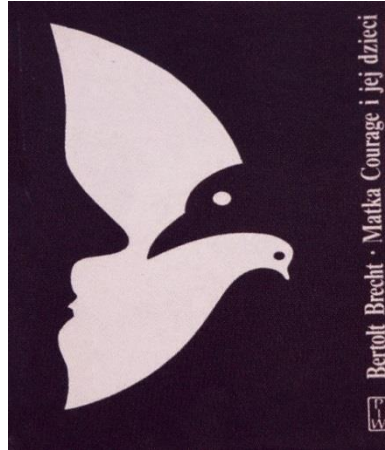
منبع (رمضانی و روشن‌فکر، ۱۳۹۱: ۹۲)

۴-۳- اصل فراپوشاندگی

«بر طبق این اصل در یک ساختار بصری گشتالت‌های کوچکتر تحت الشعاع گشتالت‌های بزرگتر قرار می‌گیرند. به عبارت گشتالت‌های بزرگتر،

تصویر ۱۴: اصل سرنوشت مشترک
منبع: (نیرومند، ۱۳۹۲: ۵۲)

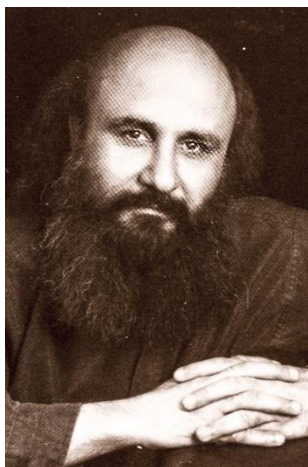
تصویر ۱۱: طراحی پوستر با قانون نقش و زمینه
منبع: (نیرومند، ۱۳۹۲: ۴۱)

معرفی هنرمند مسعود نجابتی:

مسعود نجابتی هنرمند طراح گرافیک متولد ۱۳۴۶، تهران، مدیر هنری و طراح گرافیک آتلیه شخصی می‌باشد (امینیان و حربی، ۱۳۹۰: ۱۱۰). مسعود نجابتی دارای مدرک تحصیلی کارشناسی گرافیک از دانشکده هنرهای زیبا دانشگاه تهران و کارشناس ارشد گرافیک در دانشگاه هنر تهران می‌باشد (رضوانی و همراهان، ۱۳۸۱: ۲۱-۱۲).

فعالیت هنری:

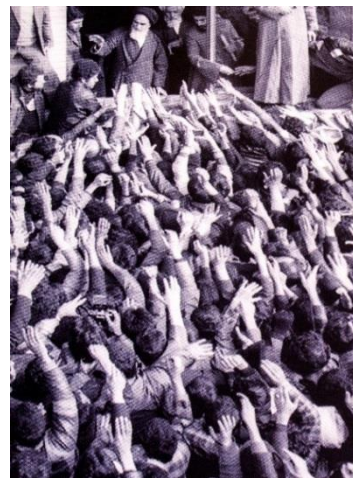
مسعود نجابتی در حوزه‌های از گرافیک معاصر ایران، فارغ از مُدهای زمانه جای خود را باز کرده است به ویژه در خوش نگاری‌ها- خط- و تایپوگرافی راهی را در پیش گرفته که آثارش به دلیل اتکا بر سنت‌های درست و قدرتمند خط نگاری ایرانی ماندگار خواهد شد.

تصویر ۱۵: تصویر هنرمند مسعود نجابتی
منبع: (مشکی، ۱۳۸۵: ۱۱۱)

۳-۷- اصل نوشت مشترک

«این اصل به جنبش عناصر موجود در یک گشتالت مربوط است. از این رو در یک ساختار بصری عناصری که با هم و در یک جهت به جنبش درمی آیند به عنوان یک گروه واحد یا یک مجموعه دیده می‌شوند. در هنرهایی که از تصاویر یا علائم متحرک بهره می‌گیرند این اصل کاربرد ویژه‌ای دارد (زارع، ۱۳۹۱: ۱۶) و هنگامیکه شکل‌هایی در راستای مشترکی حرکت کنند یا احساس جهت و هدف مشترکی را در بیننده منتقل سازند در یک گروه دسته بندی می‌شوند. مسیر دید آدم‌های درون تصویر نقش بسیار مهمی در وقوع این اصل ایفا می‌کند. هنگامی که یک نقطه‌ای واحد مورد توجه افراد متعدد درون تصویر قرار می‌گیرد و دیدگان آن به این نقطه واحد گره می‌خورند به نوعی این نقطه به افراد متعدد وحدت می‌بخشد» (نیرومند، ۱۳۹۲: ۵۲).

تصویر ۱۳: اصل سرنوشت مشترک
منبع: (نیرومند، ۱۳۹۲: ۵۲)

روش تحقیق

مشابهت در اندازه در این پوستر در به کارگیری شباهت اندازه فونت اطلاعات نوشتاری در چهارگروه متفاوت همچنین شباهت اندازه در لوگوهایی که در طراحی این پوستر به کار رفته اند.

مشابهت در شکل:

مشابهت در شکل فونت به کار رفته در اطلاعات نوشتاری قابل ملاحظه است که گشتالت‌های کوچکی ایجاد کرده اند. در تصویرسازی این پوستر شباهت در شکل نقوش سنتی به کار رفته در تصویر پوستر قابل درک است که گشتالت مناسبی ایجاد کرده اند.

این پژوهش به روش توصیفی تحلیلی انجام شده و اطلاعات آن به شیوه‌ی کتابخانه‌ای جمع آوری گردیده است. تلاش شده است تا سه پوستر از میان پوسترهای معاصر انتخاب شود که به کمک اصول گشتالت عناصر نوشتار و تصویر در هر پوستر با هدف ادراک بصری بهتر مورد تحلیل و تجزیه قرار گیرد بدین منظور تصویر هر پوستر ارائه شده و در ادامه به تحلیل آن پرداخته شده است.

یافته‌ها

۱- تحلیل سه اثر طراحی پوستر از هنرمند مسعود نجابتی

۱-۱- تحلیل پوستر (تصویر ۱۵)

قانون مجاورت در طراحی این پوستر در موارد زیر قابل بررسی است.

• مجاورت از طریق نزدیکی لبه‌ها:

مجاورت نزدیکی لبه در لبه‌های خطوط نوشتاری پوستر دیده می‌شود که در کل گشتالت مناسبی ایجاد کرده اند.

• مجاورت از طریق تماس:

مجاورت تماس در حروف کلمات (همایش بزرگ) قابل درک است همچنین در بخش‌هایی از تصویر که مجاورت تماس در لبه‌های سطوح دیده می‌شود که به گشتالت اثر کمک کرده است.

• مجاورت از طریق همپوشانی:

مجاورت همپوشانی فقط در کلمه نوجوان در حروف (و - ج) قابل درک است.

• مجاورت از طریق تلفیق:

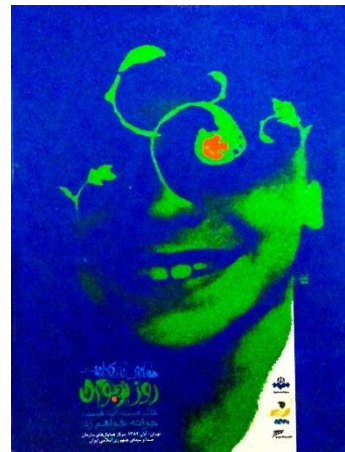
مجاورت تلفیق فقط در مورد قرارگیری لوگوهایی که در این پوستر در شکل نامنظم مثلثی شکل به کار رفته است دیده می‌شود که گشتالت کوچکی ایجاد کرده است.

قانون اصل تداوم:

در تصویرسازی این پوستر طرح‌های وابسته به هم به کار رفته که به صورت واحد ادراکی دریافت می‌شوند چشم مخاطب مایل است عناصر موجود در این ساختار بصری را دنبال کند و به کنترهای جدا از هم استمرار ببخشد کنترهای به کار رفته در تصویر به این صورت شکل بیضی دیده می‌شود تا شکل‌های مجزای چهره و نقوش سنتی که گشتالت مناسبی ایجاد کرده است.

قانون اصل سرنوشت مشترک:

طراحی این پوستر به کار رفته است.

تصویر ۱۵: پوستر روز جوان، ۱۳۸۲، مسعود نجابتی

منبع: (مشکی، ۱۳۸۵: ۱۰۲)

قانون مشابهت

قانون مشابهت در طراحی این پوستر در موارد زیر مورد بررسی است:

مشابهت در رنگ:

مشابهت در رنگ تصویرسازی چهره (رنگ سبز)، که در نوشتار پوستر تکرار شده و این شباهت به نوعی تصویر و نوشتار را پاساژ کرده است همچنین شباهت در به کارگیری رنگ سفید در زمینه پوستر و تکرار این رنگ در بخش نوشتاری پوستر توانسته است یک کل واحد و مجزا درک شود. شباهت در به کارگیری رنگ قرمز گل در تصویرسازی پوستر و تکرار آن در نقطه کلمه نوجوان نیز به همین حالت درک می‌شود که همگی گشتالت مناسبی ایجاد کرده اند.

مشابهت در ابعاد و اندازه:

قانون اصل فرابوشاندگی:

لکه‌های بصری به کاررفته همچنین در بخشی از اطلاعات نوشتاری پوستر که همه به صورت یک کل واحد درک می‌شوند. به کارگیری رنگ مشکی در چشم‌ها و تکرار همین رنگ در بخشی از اطلاعات نوشتاری پوستر و خطوط به کار رفته در آن گشتالت مناسبی ایجاد کرده اند.

مشابهت در ابعاد و اندازه:

از لحاظ اندازه و ابعاد مشابهت در پنج گروه متفاوت در نوشتار پوستر قابل درک است که هرکدام گشتالت کوچکی تشکیل داده اند.

مشابهت در شکل:

مشابهت در شکل فونت به کار رفته در نوشتار پوستر در گونه‌های مختلف کل‌های واحد و مجزا ایجاد کرده است. به کارگیری شکل فونت حروف به کار رفته در تصویرسازی پوستر گشتالت مناسبی ایجاد کرده است.

قانون مجاورت:

مجاورت از طریق نزدیکی لبه‌ها:

مجاورت نزدیکی لبه در مورد خطوط نوشتاری صدق می‌کند که یک کل واحد ایجاد کرده است.

مجاورت از طریق تماس:

مجاورت تماس در شیوه تصویرسازی حروف (ه) قابل درک است که از طریق مجاورت گشتالت مناسبی ایجاد شده است و به صورت یک کل واحد درک می‌شود.

مجاورت از طریق همپوشانی:

مجاورت همپوشانی هم در مورد تصویرسازی با حرف (ه) که در بعضی قسمت‌ها همپوشانی ایجاد شده بدون اینکه هویت مستقل خود را از دست بدهند به صورت کل مجزا قابل درک است. مجاورت از طریق تلفیق یا مجاورت تلفیق در مورد حروف (ه) که در یک شکل غیرهندسی محصور شده اند و به این شیوه تصویرسازی شده اند قابل درک است که بیانگر فرم چهره هستند و یک واحد را تشکیل داده اند.

قانون اصل تداوم

قانون تداوم در طراحی این پوستر دیده نمی‌شود.

قانون اصل سرنوشت مشترک:

این قانون در طراحی این پوستر به کار نرفته است.

قانون اصل فرابوشاندگی

گشتالت‌های کوچکی که در این پوستر تشکیل شده اند هم در اطلاعات نوشتاری هم در تصویر تحت الشعاع

در طراحی این پوستر اصل فرابوشاندگی مشاهده می‌شود زیرا که گشتالت‌های کوچکی که در اطلاعات نوشتاری در چهار مورد تشکیل شده است قابل درک است همچنین قرارگیری لوگوها در یک شکل مثلث نامنظم که گشتالت کوچکی تشکیل داده است که به همراه گشتالت تصویر پوستر همگی تحت الشعاع گشتالت بزرگتر اثر قرار گرفته اند.

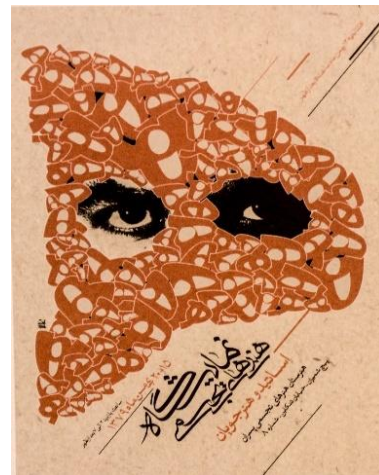
قانون اصل روابط شکل و زمینه:

در این پوستر شکل به طور مجزا از زمینه درک می‌شود.

قانون اصل یکپارچگی (قانون تکمیل):

در طراحی این پوستر قانون یکپارچگی قابل ملاحظه است زیرا به طور فطری چشم مخاطب از فواصل در تصویر عبور کرده و آن را به طور یکپارچه و تکمیل شده به صورت یک چهره کامل درک می‌کند.

۱-۲- تحلیل پوستر - تصویر (۱۶)

تصویر ۱۶: پوستر نمایشگاه هنرهای تجسمی،

۱۳۷۹ مسعود نجابتی

(منبع: مشکی، ۱۳۸۵: ۹۲)

قانون مشابهت:

قانون مشابهت در این پوستر در موارد زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مشابهت در رنگ:

به کارگیری رنگ مشابه در حروف (ه) در تصویرسازی پوستر و تکرار این رنگ در خطوط و

گشتالت بزرگتر اثر قرار گرفته اند که نشان از قانون اصل فراپوشاندگی می‌باشد.

قانون اصل روابط شکل و زمینه

در این پوستر شکل مجزا از زمینه قابل درک است.

قانون اصل یکپارچگی (قانون تکمیل):

این قانون در طراحی این پوستر به شیوه‌ای به کار رفته که خطوط و لکه‌های بصری در سمت راست و در بالا به کار رفته و با تصویر فاصله دارد و در ادامه کادر در پایین بعد از تصویر دوباره خطوط ادامه داشته و در همجواری با اطلاعات نوشتاری قرار گرفته است که چشم مخاطب از این فاصله‌ها عبور کرد و همه را به صورت یک کل واحد، تکمیل شده و مجزا درک می‌کند.

۵-۱-۳- تحلیل پوستر - تصویر (۱۷)

تصویر ۱۷: پوستر نمایشگاه تایپوگرافی ایران در روسیه،

۱۳۸۳، مسعود نجابتی

منبع: (امینیان و حربی، ۱۳۹۰: ۹۸)

قانون مشابهت:

مشابهت در طراحی این پوستر در موارد زیر بررسی می‌گردد.

مشابهت در رنگ:

به کارگیری رنگ قرمز در نوشتار پوستر در دو جهت عمودی و افقی یک کلیت واحد و مجزا ایجاد کرده است همچنین استفاده از رنگ مشکی در تایپوگرافی (عنوان پوستر) و شیوه تصویرسازی نقاط به همان رنگ گشتالت مناسبی ایجاد کرده اند.

مشابهت در ابعاد و اندازه:

مشابهت در اندازه نقاط به کاررفته در طراحی پوستر که یک واحد کل ایجاد کرده است.

مشابهت در اندازه فونت عنوان پوستر همچنین به کارگیری قانون مشابهت در اندازه فونت اطلاعات نوشتاری (در پایین کادر پوستر) که به صورت یک واحد مجزا دریافت می‌شوند.

مشابهت در شکل:

مشابهت در شکل فونت تایپوگرافی عنوان پوستر- مشابهت در شکل فونت اطلاعات نوشتاری در پایین کادر پوستر - مشابهت در شکل فونت اطلاعات نوشتاری در ۶ حالت که هر کدام واحد مجزا درک می‌شوند

قانون مجاورت:

مجاورت از طریق نزدیکی لبه‌ها: مجاورت نزدیکی لبه در مورد لبه‌های خطوط در اطلاعات نوشتاری پوستر و مجاورت لبه‌های حروف آغازین بخش‌های تایپوگرافی و کشیدگی حرف (گ) همچنین مجاورت لبه‌ها در گروه‌های نوشتاری پایین پوستر با کشیدگی حرف (فی) و (ن) قابل ملاحظه است که به ایجاد گشتالت مناسب کمک کرده اند.

مجاورت از طریق تماس:

مجاورت تماس در کشید حرف گ (در انتها)، همچنین مجاورت تماس در حروف تایپوگرافی عنوان پوستر که یک واحد مجزا دریافت می‌شوند.

مجاورت از طریق همپوشانی:

این قانون در طراحی پوستر به کار نرفته است.

قانون اصل تداوم:

اصل تداوم در طراحی این پوستر قابل درک است زیرا که شیوه تایپوگرافی عنوان پوستر دارای کنتورهای وابسته به یکدیگرند که به صورت یک واحد ادراکی دریافت می‌شوند.

قانون اصل سرنوشت مشترک:

این قانون در طراحی این پوستر به کار نرفته است.

قانون اصل فراپوشاندگی:

در طراحی این پوستر اصل فراپوشاندگی در گشتالت‌های کوچکی که در اطلاعات نوشتاری و تایپوگرافی عنوان ایجاد شده است و همه تحت الشعاع گشتالت بزرگتر اثر قرار گرفته اند که نشان از به کارگیری این قانون در طراحی می‌باشد.

قانون روابط شکل و زمینه :

در این پوستر شکل به طور مجزا از زمینه درک می‌شود.

قانون اصل یکپارچگی (قانون تکمیل):

قانون تکمیل در شیوه تصویرسازی این پوستر قابل درک است زیرا که شیوه طراحی تایپوگرافی عنوان پوستر دارای کنتورهای منفصل (در بخش نقاط حروف با خود حروف) می‌باشد چشم مخاطب در یک فرآیند ادراکی قادر است از روی فاصله‌ها عبور کند و طرح‌های وابسته به هم را به صورت یک واحد ادراکی دریافت کند و به آن استمرار ببخشد که نشان از قانون اصل یکپارچگی در این پوستر می‌باشد.

میزان به کارگیری قوانین گشتالت در پوسترهای جامعه آماری

همانطور که در تصویر نمودار مشاهده می‌شود، بیشترین میزان فراگیری در قوانین مشابهت، مجاورت، فراپوشاندگی و سپس اصل تداوم و بعد اصل یکپارچگی و کمترین آن اصل سرنوشت مشترک می‌باشد.

نمودار ۱: میزان به کارگیری قوانین گشتالت در پوسترهای جامعه آماری

پاسخ به سؤالات پژوهش

۱- مفاهیمی را که گشتالت تبیین می‌کند چه

معیارهایی را برای طراحی پوستر ارائه می‌دهد؟

با توجه به نظریات نظریه پردازان گشتالت فرآیند ادراک بصری را معطوف به رؤیت یکپارچه و تمامیت اثر هنری کرده و این قوانین را طرح می‌افکنند که آغازی است برای عملی کردن طراحی گرافیک پوستر در خدمت تأثیرگذاری بهتر و درک سریع تر مخاطب. این قوانین نقش بسیار مهمی در قوه ادراک بصری مخاطب دارد همانطور که در پیش اشاره شد ذهن هر انسانی به

طور خودکار به گروه بندی پدیده‌ها برای درک سریع تر و دقیقتر آن تمایل دارد و اثبات شده مفاهیمی که گشتالت تبیین می‌کند به تسهیل این امر کمک می‌کند پس به کارگیری این مفاهیم در طراحی گرافیک پوسترها می‌تواند به این امر مهم تحقق بخشد.

فرضیه ۱

- فرامینی که قوانین گشتالت تبیین می‌کند می‌تواند به عنوان راهکارهای عملی همراه با تفکر و تعقل آگاهانه و قاعده مند با روندی قابل کنترل طی مراحل مشخص به هنرجویان گرافیک در زمینه طراحی پوستر عرضه کند.

با توجه به آنچه مورد مطالعه قرار گرفت می‌توان گفت به کارگیری آگاهانه از قوانین گشتالت که ورتهاایمر براساس ادراک بصری ارائه می‌دهد می‌تواند در طراحی گرافیک تصویر و نوشته‌های پوستر پایه و اساسی برای سازماندهی طراحی بر مبنای ادراک مخاطب به حساب آید. با توجه به یافته‌ها متوجه شدیم که به چه میزان قوانین گشتالت می‌تواند نشانه‌ها و متن‌ها را با هم مرتبط سازد و پس از آشنایی هنرجویان گرافیک با اصول بنیادی ادراکات بصری این قوانین به عنوان پیوند دهنده‌های نشانه‌ها و عناصر بصری به کار بیاید.

همچنین با تحلیل و بررسی نمونه‌های موردی پژوهش می‌توان دریافت که هنرمندان و طراحان گرافیک معاصر از قوانین ادراکی گشتالت به میزانی و به طور خودکار در طراحی هر اثر استفاده نموده اند و توانسته اند با بهره گیری از این قوانین به فضاسازی‌های شخصی در تصویرسازی پوستر دست یابند.

با توجه به آنچه در پژوهش مورد تحقیق قرار گرفته است که به طور خلاصه به آن اشاره کردیم می‌توان این فرضیه را تأیید نمود.

۲- نظریه گشتالت چه مفاهیمی را تبیین می‌کند؟

با توجه به بررسی‌های انجام شده در این پژوهش باید گفت:

نظریه گشتالت فرآیندهای ادراکی مغز را مورد مطالعه و توجه قرار می‌دهد و بیانگر آن است که اصل عمل ذهن کل نگر، موازی و همراه با تمایلات خود سازمان یافته فطری است گشتالت بیانگر روشی است که طبق آن اشیاء «گشتالت» یعنی جاگذاری و کنار هم چیده می‌شود گشتالت کلیتی مادی روانی یا نهادی دارای مختصاتی است که اجزای آن به طور منفرد فاقد چنان مختصاتی هستند.

فرضیه ۲

به کارگیری قوانین گشتالت اصول و قواعد علمی مبتنی بر موضوع است به همراه تقویت باورها و درونی شدن آن‌ها که می‌تواند موجب خلق اثری برتر شود. براساس یافته‌های پژوهش متوجه شدیم که این اصول قوانین سازماندهی برای اصول طراحی گرافیک پوستر یا فنون بصری می‌باشند که این اصول طراحی هرکدام با یک یا چند قانون از قوانین گشتالت در سازماندهی آن مرتبط است همچنین با توجه به نتایج این پژوهش با بررسی تحلیل نمونه‌های موردی می‌توان دریافت که انسجام هر طرح هنگامی ایجاد می‌شود که همه عناصر با یکدیگر هماهنگ باشند. بیننده همیشه در جستجوی یکپارچگی در کار است و بدون آن، تمرکز و توجه خود را از دست می‌دهد انسجام مستلزم آن است که کل طرح مهم تر از جزئیات باشد و مقیاس نهایی کار است و هر بخش باید در هماهنگی با اجزاء دیگر برای القاء موضوع در رساندن پیام به صورت واضح باشد اجزاء باید با هم همخوانی داشته باشند انسجام در طرح با ویژگی‌هایی مانند شباهت- مجاورت- تداوم - یکپارچگی و... به وجود می‌آیند که این مفاهیم در اصول و قوانین گشتالت جایگذاری شده است و چون این مفاهیم با ویژگی‌های ادراک مغز انسان مرتبط است به کارگیری آن در طراحی پوستر می‌تواند موجب خلق اثری برتر شود با توجه به تحلیل و بررسی نمونه‌ها، جنبه‌های نهان در طراحی نوشته‌ها و تصاویر این پوسترها قابل دریافت است که در این پژوهش از میان ۷ قانون گشتالت ۵ قانون آن در طراحی پوستر کاربرد فراوان دارد و براساس به کارگیری این قوانین طراحی پوستر معاصر ایرانی فرمی خوانا و آشنا با ذهن فرد به خود می‌گیرد.

۳- حضور چه مؤلفه‌هایی در طراحی پوستر ضروری

به نظر می‌رسد؟

با توجه به بررسی داخلی در عناصر بصری پوستر و با در نظر گرفتن مباحثی که در این زمینه در این پژوهش آمده است می‌توان نتیجه گرفت که به طور کلی مؤلفه‌های مؤثر در طراحی پوستر در دو بخش ایده خلاقانه که به عنوان مؤلفه اصلی در جذب ارتباط و اطلاع رسانی در عناصر گرافیکی حائز اهمیت است که می‌تواند زیرساخت اجتماعی داشته باشد و با فرهنگ جامعه غنی تر شود و هویت بگیرد و با ایجاد ساختاری مناسب یک سبک هنری را به وجود آورد و بخش دوم تکنیک است که به دانش علمی وابسته است که شامل شناخت روی تصویر- فضا- ترکیب بندی- اجرای خوب و چیدمان مناسب معرفی می‌گردند.

فرضیه ۳

آشنایی هنرجویان گرافیک با فنون و عناصر بصری که می‌تواند آن‌ها برای برای خلق پوستر موفق با ویژگی‌های خاص خودش آماده کند. با توجه به آنچه مورد مطالعه قرار گرفت و بررسی مطالب ذکر شده در این خصوص در پژوهش می‌توان دریافت که فنون بصری که همان اصول طراحی گرافیک هستند از درجه اهمیت بالایی در مرحله آغازین طراحی پوستر برخوردارند و به طور کلی می‌توان عناصر بصری پوستر را که در خلق یک پوستر موفق با ویژگی‌های خاص نام برد که عبارتند از عناصر نوشتاری، عناصر تصویری، رنگ، فونت، فرم و بافت که هرکدام دارای زیرمجموعه‌های خودشان می‌باشند که با معرفی این عناصر بصری و آشنایی هنرجویان با آن‌ها می‌توان در خلق یک پوستر موفق به آن‌ها کمک کرد با توجه به بررسی و تحلیل نمونه‌ها، شاید می‌توان گفت که این عناصر بصری در طراحی پوسترهای آن‌ها دیده می‌شود. با در نظر گرفتن یافته‌های پژوهش که به طور خلاصه در این بخش به آن‌ها اشاره کردیم می‌توان این فرضیه را هم تأیید کرد.

۴- شیوه‌های آموزش پوستر از چه معیاری برخوردار است؟

با توجه به یافته‌های این پژوهش در این خصوص می‌توان عنوان کرد که آموزش پوستر در مدارس و هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کارودانش جز آموزش‌های سخت و پیچیده شاخه هنر گرافیک می‌باشد زیرا طراحی پوستر دارای قواعد خاصی است طراح باید بتواند نقش و زمینه و نوشتار پوستر را با هم طوری پاساژ کند که به صورت یک اثر متعادل متوازن و معنادار به چشم بیاید و با توجه به قواعد و اصول طراحی پوستر و تکیه بر خلاقیت خویش یک اثر هنری به نام پوستر بیافریند که انتقال پیام کارکرد اصلی آن است با بررسی‌های انجام شده و نظرخواهی از مدرسان این رشته می‌توان نتیجه گرفت که آموزش پوستر بر طبق هیچ قانون و قاعده علمی و از پیش تعیین شده‌ای انجام نمی‌گیرد و هر هنرآموز براساس تجربیات خود اقدام به آموزش پوستر در حیطه کلاسی خودش می‌کند.

فرضیه ۳

به نظر می‌رسد در شیوه آموزش پوستر در مدارس فنی حرفه‌ای و کارودانش ضعفی وجود ندارد.

گشتالت در طراحی گرافیک این پوسترها کاربرد فراوانی دارد و این امر نشان دهنده این مطلب است که ذهن طراح در هنگام خلق اثر خود به طور خودکار و ناخودآگاه درگیر این قوانین ادراکی بوده است چرا که ذهن در دیدن و درک کردن تمایل به ساده کردن با گروه بندی اشیاء یا تصاویر دارد. نتایج پژوهش و تحلیل حاضر نشان می‌دهد که طراحان گرافیک پوسترهای نمونه موردی آگاهانه یا ناآگاهانه در طراحی و ترکیب بندی عناصر بصری پوستر (تصویر و نوشتار) هر یک از اصول سازماندهی قوانین ادراک دیداری گشتالت را به میزانی به کار برده اند. در پژوهش حاضر با استفاده از تحلیل‌های انجام شده در هر پوستر و شمارش قوانین در تصاویر و نوشته‌های سه پوستر نمونه‌های موردی درصد فراوانی قوانین گشتالت در این پوسترها مورد محاسبه قرار گرفت که کاربرد هر یک از آن‌ها به ترتیب میزان هر قانون در تصاویر و نوشته‌های سه پوستر هنرمند معاصر را نشان می‌دهد.

یافته‌های مبین آن است که در تصاویر و نوشته‌های پوسترها به ترتیب براساس فراوانی به دست آمده بدین قرار است: قانون مشابهت، قانون مجاورت، قانون اصل فراپوشاندگی، قانون اصل تداوم، قانون یکپارچگی (قانون تکمیل)، قانون اصل سرنوشت مشترک. بررسی‌های انجام شده در نمونه‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اگر در طراحی این پوسترها قوانین گشتالت حذف شود آن اثر سازمان نیافته و بی اساس خواهد بود.

منابع و مآخذ

- اتحاد محکم، سحر و همراهان. ۱۳۹۶. کاربرد قوانین گشتالت در طراحی بیلبوردهای تبلیغاتی (نمونه موردی بیلبوردهای تجاری تهران ۱۳۹۴)، مجله باغ نظر شماره ۵۵، صص ۷۱-۸۶
- امینیان تهمتن، حربی پدram: ۱۳۹۰، پوستر پوستر، تهران، نشر پویانما، ۱۶۸ ص
- افشار مهاجر، کامران، ۱۳۹۲، تحلیل آثار گرافیکی، تهران، انتشارات فاطمی، ۸۸ ص
- رضا زاده، طاہر. ۱۳۸۷. کاربرد نظریه‌ی گشتالت در هنر و طراحی، نشریه‌ی آینده‌ی خیال، شماره ۹، صص ۳۱-۳۷
- رمضانی جاوید، روشن فکر مریم: ۱۳۹۱، چرا چگونه طراحی گرافیک با رویکرد گشتالتی، تهران، نشر اشجع، ۱۲۸ص

با توجه به بررسی‌های انجام شده و یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که آموزش پوستر در مدارس بر چهار ضلع استوار است. ۱- هنرآموز ۲- دانش آموز ۳- کتاب هنر ۴- شیوه تدریس

هنرمند بودن یک معلم یکی از شرایطی است که می‌تواند ایده آل برای آموزش هنر در کلاس باشد اما با نتایج به دست آمده در این پژوهش دریافتیم که برخی از معلمان در رشته مورد نظر تخصص کافی ندارند و تحصیلات خود را در شاخه‌های دیگر از هنر گذرانده اند و گاهی حتی غیرمرتبط با هنر هستند و ساعات کلاس برای آن‌ها یا به صورت اضافه کاری یا به دلیل کمبود معلم متخصص و تحصیلکرده در این رشته و پُر کردن ساعات موظف تدریس می‌باشد.

ضلع دیگر دانش آموز است که در بررسی‌های انجام شده دریافتیم که بیشتر دانش آموزان که در هنرستان ثبت نام می‌کنند از لحاظ آموزش علوم پایه ضعیف هستند و پایه حداقلی را ندارند که آموزش را سخت و دشوار می‌کند.

ضلع سوم فرآیند آموزش کتاب درسی است که هیچ کتاب درسی تخصصی در مورد آموزش پوستر وجود ندارد و تدریس این درس بر پایه کتاب خاصی نیست و تنها کتاب موجود راهنمای تدریس معلم است. که فقط به مباحث تئوری اکتفا کرده و روشی مبتنی بر قواعد علمی در طراحی پوستر ندارد و فقط محفوظات دانش آموزان را افزایش می‌دهد. اثر بخش نبودن محتوای کتاب راهنمای معلم در حجم کم مطالب و ساختار نامناسب و سطحی شدن یادگیری ارزیابی شده است. ضلع چهارم این فرآیند شیوه آموزش است که محل تلاقی سه ضلع دیگر است در نتایج پژوهش دریافتیم که شیوه آموزش رفتارگرا است که اگر شیوه آموزش شناخت گرا باشد و مبتنی بر قوانین علمی باشد به طور قطع نتایج بسیار متفاوت با امروز خواهد داشت.

با توجه به دریافت‌های این پژوهش این فرضیه تایید نمی‌شود.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به بررسی قوانین ادراک دیداری گشتالت در طراحی تصاویر و نوشته‌های سه پوستر نمونه‌های آماری طراحان گرافیک معاصر جنبه‌های نهان در طراحی این رسانه گرافیکی قابل دریافت است اولاً قوانین ادراکی

زارع، شیوا: ۱۳۹۴، اصول هنرهای گرافیک، یزد، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی یزد، ۱۳۸ ص
شکرشکن حسین و همراهان: ۱۳۹۳، مکتب‌های روانشناسی و نقد آن، تهران، نشر سمت، ۵۳۷ ص
شاپوریان، رضا: ۱۳۸۶، اصول کلی روانشناسی گشتالت، تهران، انتشارات رشد
غلامی رستم، نسیم؛ بمانیان؛ محمدرضا، انصاری، مجتبی. ۱۳۹۴. گشتالت در طراحی پلان باغ ایرانی، مجله جلوه‌ی هنر، شماره‌ی ۱۳، صص ۶۳ - ۷۲
مشکی، ساعد: ۱۳۸۵، طراحان گرافیک معاصر ایران مسعود نجابتی، تهران، انتشارات یساوی، ۱۱۴ ص
مولوی، مهرناز: ۱۳۸۴. تحلیل فرمال فضای شهری و پایه‌های فلسفی آن، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲۱، صص ۲۷-۳۴
نیرومند، حسین: ۱۳۹۵، دستورالعمل‌های فیل آبی برای ایده‌یابی، تهران، نشر فرهنگسرای میردشتی، ۱۰۸ ص
نیرومند، حسین: ۱۳۹۲، مدیریت چشم مخاطب، تهران، نشر فرهنگسرای میردشتی، ۱۰۸ ص
نجابتی، مسعود: ۱۳۸۵، گزیده آثار گرافیک مسعود نجابتی، تهران، نشر نظر، ۹۶ ص

یادداشت‌ها

- ¹ Gestalt
- ² Wertheimer
- ³ Kurt koffka
- ⁴ Wolfgang kohler
- ⁵ Harlow